

חינוך לחיים בשותפות

נייר עמדה מאת מרכז רוסינג לחינוך ודיאלוג

28 פברואר 2022

מערכת החינוך בישראל מקיימת 4 זרמים נפרדים, ובתוכם עוד גוונים רבים. הזרמים השונים במערכת החינוך מספרים את סיפור המבנה החברתי במדינת ישראל ובהם, לא פעם, גם המתחים והשסעים המלווים את חיינו והמשפיעים על חיי התלמידים. ההפרדה בין הזרמים, הגם שנועדה לתת מענה מובחן לאוכלוסיות מגוונות, מגבילה בפועל את החשיפה בין הקבוצות ומגבירה תחושות של ניכור וחדשנות לאחר.

חיים בשותפות, משמעותם חיים על פי העיקרון הבסיסי במגילת העצמאות המבטיח שוויון זכויות חברתי ומדיני גמור לכל אזרחי המדינה בלי הבדלי דת, גזע ומין. על מנת לבנות חברה כזאת, צריך גם רצון בחיים בשותפות, וגם כלים ומיומנויות. זה תפקידו של מערכת החינוך.

כדי להתגבר על פער זה, להיות מוכנים לחיים בחברה, ולאפשר חיים בשותפות בעתיד, על תלמידים לקבל הזדמנויות רבות ככל האפשר לחשיפה ולעיסוק במורכבויות החברתיות, כחלק מהכנה לחיים במציאות מגוונת חברתית, תרבותית, דתית ולאומית. אנו מאמינים כי תפקידה של מערכת החינוך בישראל להכין את בוגריה לחיים אלו. על מנת להצליח בכך, על המערכת לכלול עיסוק בנושאים חברתיים ופוליטיים כחלק ממטרות החינוך של מדינת ישראל.

כדי להכין תלמידים לחיים בחברה משותפת ולהתמודד עם הפערים במבנה החברתי והמערכתי - יש להסיר את החסמים מוקדם ככל האפשר. יש להתחיל בהכנה לחיים בשותפות כבר בכיתת הגן ולהמשיך בכך לכל אורך שהותם של התלמידים במערכת החינוך. הערכים והמיומנויות הנרכשים במסגרת זו יחשבו כחלק מ"כישורי החיים" שמקבלים התלמידים. בתוך כך, יש לשים דגש רב על –

- **חינוך חברתי-רגשי**, הכולל מיומנויות חברתיות בסביבה רב-תרבותית, תקשורת עם הסביבה, ויכולות רגשיות שיאפשרו להתמודד עם תחושות כגון כעס ותסכול, ולווסת אותם, ללא אלימות מילולית ו/או פיזית.
- **ידע על והיכרות עם התרבויות השונות** שהן חלק מן הפסיפס הישראלי. מקצוע "תרבות ישראל" למשל, צריך לכלול לימוד על כל הדתות והתרבויות בישראל, עם דגש לא רק על העבר –אלא על החיים היום. לימודים אלה יחליפו את הלימוד על דתות שונות כחלק ממקצוע ההיסטוריה, מה שמנציח במקרה של הנצרות למשל, פחד ועוינות כלפי הנצרות כדת וחדשנות כלפי הנוצרים בכלל. בנוסף, יש להכניס חומר לימוד על התרבות הערבית גם לתוך מקצועות אחרים – למשל, ספרות ואומנות, ולדאוג לייצוג של אזרחים ערבים באיורים ובדוגמאות בכל ספרי הלימוד השונים.
- **מפגשים בין הקבוצות השונות**. מפגשים קבועים וסדורים לאורך שנותיו של התלמיד במערכת החינוך, עם דגשים המשתנים בהתאם להתפתחות וליכולת הלימודית והחברתית של שכבות הגיל השונות. מטרת המפגשים האלה היא להפחית פחד מהאחר, ולהכיר באמצעות מפגש בין-אישי את הקבוצות השונות המרכיבות את החברה. חובה לקיים הכנה ועיבוד חד-לאומי לפני ואחרי כל מפגש, על מנת לתת לתלמידים מרחב נפרד לעבד את החוויה ואת רגשותיהם העולים ממנה.

- לאור הקונפליקט הלאומי איתו אנו חיים, יש צורך לקיים **דיאלוג בין התלמידים** (ולא רק לימוד משותף), על מנת ללמוד להתמודד עם הבדלים בתפישות עולם בחברה משותפת מבוססת שוויון, ולכבד הבדלים אלו.
- **הכרה בנראטיבים שונים**. לימודי ההיסטוריה והאזרחות צריכים להתייחס ולהכיר בקיומם של נראטיבים שונים. תלמידים יהודים וערבים בישראל צריכים להבין את החוויות ההיסטוריות של 2 העמים, גם אם לא ניתן להסכים על נראטיב משותף. השתקת הנראטיב הפלסטיני לא מחזקת את מדינת ישראל או את היכולת של התלמידים להתמודד עם המורכבויות הקיימות בחברה. להבדיל, הכרה בנראטיב תפחית מהניכור הפלסטיני ותהווה בסיס לבניית שותפות אמיתית.
- **חינוך לשיוויון זכויות** – על הזכות של כל הזרמים בישראל להיות אזרחי המדינה לכל דבר וענין.

מרכז רוסינג לחינוך ולדיאלוג מקדם שיח אישי ורגשי מתוך תפיסה כי עמדותינו האישיות הם תולדה של חוויות חיינו, והערכים עימם גדלנו, ולכל אלו – יש זכות להישמע. מתן מקום לעולם הרגשי והאישי של התלמיד, לחוויות חייו, ולערכים עימם גדל בכיתה שבה עמדות שונות ומגוונות, יאפשר לתלמידים, באופן טבעי, להיחשף למגוון דעות ועמדות ויפתח אצלו את היכולות להיפתח גם למגוון החברתי והאנושי הקיים בחברה הישראלית כולה.

בהתאמה, עמדתנו היא כי ראשית כל יש לפתח אצל המורה מיומנויות בסיס הכוללות יכולת לעסוק בנושאים קונפליקטואלים בכיתה, לנהל דיונים המאפשרים לכל תלמידה ותלמיד להעלות את תחושותיהם, את הקשיים והמורכבות ביחס לקבוצות בחברה הישראלית, ולאפשר לתלמידים מרחב למחשבה, להתלבטות, ולגיבוש עמדות במרחב הכיתתי והבית-ספרי. לתפיסתנו, כדי להכשיר את המורה לכל אלה, גם המורים צריכים לעבוד בסביבה מגוונת תרבותית, לעסוק בנושאים קונפליקטואליים, ולקבל מקום לעסוק בנושאים אלה בבית הספר, כחלק מצוות המורים, שרגשותיהם וצרכיהם הרגשיים מקבלים הכרה ומענה. מבלי שיהיו למורים את הכלים המתאימים, העבודה עם התלמידים עלולה לגרום לנזק במקום לתועלת.

לשם כך יש להכשיר את המחנכות והמחנכים לעסוק בנושא זה, כחלק מלימודי החינוך וההוראה, וכחלק מעבודת הליווי השוטפת את המורים בעבודתם –

- **פיתוח מיומנויות חברתיות ורגשיות (SEL)** כבר הוכר ע"י מערכת החינוך בישראל כערך חשוב שיש לקדם, עם ההנחה כי יכולות רגשיות חברתיות משפרות את יכולות הלמידה. עמדתנו היא כי פיתוח יכולות אלה אצל תלמידים מקדמת גם את רווחתם הנפשית ואת כישורי החיים שלהם בכלל וכי יש בפיתוח מיומנויות אלה, בכדי לאפשר לתלמיד חיים בחברה רב גונית, יכולת עבודה בסביבות רב תרבותיות וקבלת האחר, וזאת מבלי לפגוע בזהות עצמית נפרדת ויציבה.
- **תוכניות הכשרת המורים במכללות להוראה** יכללו בין מרכיבי החובה מתן כלים לחינוך רגשי חברתי, קורס בניהול דיונים בנושאים בקונפליקט וידע והיכרות עם קבוצות האוכלוסייה השונות ותפישות עולמם.
- **הכשרה מקצועית למורים** ליצירה והתמודדות עם שיח בכיתה שבה מגוון עמדות. המורים יוכשרו בהובלת שיח מונחה ויצירת מרחב בטוח אשר מקדם כבוד לעמדה שונה, וחותר להכלה של שונות ומורכבות.

- **גיוון תרבותי בקרב סיגלי ההוראה** בבתי הספר (מורים ערבים/יהודים/דתיים/חילוניים בבי"ס יהודים/חילוניים/דתיים/חרדים וכדומה)
- **לימודי ערבית מדוברת**, כהכנה לחיים בחברה משותפת.

על מנת לבחון את ההתקדמות לקראת היעדים המובאים במסמך זה, אנו מזהים כמה מדדים להצלחה:

1. כל בוגרי מערכת החינוך בישראל – על 4 הזרמים שבא – יחוו במהלך לימודיהם לפחות סדרת מפגשים אחת חיובית ומשמעותית עם "האחר".
2. למחנכים ולמחנכות במערכת החינוך הישראלית יהיו הידע והכישורים הדרושים להנחיית מפגשים בין-תרבותיים, להקניית מיומנויות ולהנחלת ערכים של חברה משתפת ומכילה – ויכולת ליישם.
3. שינוי תרבותי – כיבוד השונות והגיוון הופך לנורמה מוערכת. הצדדים מבינים את הנראטיבים ומכירים בזהות של האחר, ותחושות של פחד ושנאה יצטמצמו באופן ניכר.
4. מנהלים, מורים ותלמידים ידווחו על שינויים חיוביים בעמדות כלפי האחר.
5. עלייה באינטראקציות המקצועיות והחברתיות בין אנשי חינוך ותלמידים מזרמים שונים.

המודלים הקיימים במרכז רוסינג:

1. תוכנית מחנכים לשינוי מכשירה מורים ופרחי הוראה לנהל דיונים קונפליקטואליים בכיתה, תוך מתן דגש על שיח רגשי ויצירת מרחב בטוח. הערכה חיצונית של התוכנית מצאה שהתוכנית משמעותית ביותר ומשפיעה של תפישת המורים את תפקידם כאנשי חינוך, יחד עם מתן כלים מעשיים שמשנים את צורת העבודה בכיתה.
2. תוכנית דיאלוג וזהות (בשיתוף פעולה עם קרן תל"י) היא תוכנית מפגשים לתלמידים שמכשירה מורים ומפגישה בין תלמידים יהודים וערבים, יחד עם הכנה ועיבוד חד לאומי בבתי הספר. הערכה חיצונית מצאה שהמורים רוכשים כלים שמאפשרים להם להנחות מפגשי תלמידים בהצלחה והתלמידים לומדים על התרבויות השונות, מרגישים פחות פחד וחשש מהאחר ויוצאים עם גישות חיוביות כלפי התלמידים מבית הספר השותף.
3. קורסים על נצרות והקהילות הנוצריות המקומיות במכללות למורים.

לפרטים נוספים ולהרחבה -

ד"ר שרה ברנשטיין: Sarah@rossingcenter.org